

otvarajući tako put i dajući nove poticaje za daljnja čitanja opsežnog književnog ostvarenja pjesnika čija potraga ostaje vrijediti kao snažna i bezvremena poruka.

ŽELJKA METESI

Nevenka Videk, Tri stoljeća s pjesnikom Brata Sunca: Franjo Asiški u hrvatskome pjesništvu i prozi od 16. do 18. stoljeća, Disput, Zagreb, 2006, 266 str.

Knjiga autorice Nevenke Videk predstavlja književnopovijesni pregled obradā motiva svetog Franje Asiškog od 16. do 18. stoljeća u hrvatskoj književnosti. Specifičnost ove analize jest isticanje lika i misli svetog Franje Asiškog kao veze između vremenski, žanrovski i jezično različitih aspekata hrvatske književnosti. Autorica prodire svojom analizom u književnu povijest u potrazi za motivima Franje Asiškog, odnosno za njegovim idejama koje ostaju inspirativne kroz nekoliko različitih književnih i stilskih razdoblja, od srednjovjekovlja do prosvjetiteljstva. Tim svojim nastojanjem pokazuje širinu utjecaja misli Franje Asiškog na hrvatsku književnu tradiciju, ali i na hrvatsku kulturu općenito. Kako se radi o motivu koji nije karakterističan za stilska razdoblja od 16. do 18. stoljeća (humanizma i renesanse, baroka), koja su zahvaćena analizom u ovoj knjizi, te koji ne predstavlja temeljni motiv i okosnicu neke nove stilske epohe, u knjizi se obrađuju i neki manje poznati hrvatski književnici i pjesnici, među kojima postoje razlike kako u jeziku, pristupu temi, tako i u stilu.

U uvodnom dijelu navode se temeljne postavke analize, sažeto izložene u sljedećim autoričnim iskazima: »Analiza tiskane i dijelom rukopisne književne građe 16.–18. st. usmjerena je na traženje prisutnosti i utjecaja djela i nauka Franje Asiškog u pjesništvu i prozi, posebice u nekim žanrovima izrazito nabožno-poučnog usmjerenja, te se bavi tekstovima u kojima su ti utjecaji prepoznatljivi u formalnom, tj. poimeničnom spominjanju njegova imena, djela ili nauka, u bliskosti svjetonazora ili u izravnom (franjevačkom) nadahnuću njegovim idealima, osobnošću, načinom života i djelovanja. Također, promatraju se i tekstovi u kojima su utjecaji prisutni u prijevodima, citiranju ili slobodnim tumačenjima Svečevih pravila, ili pak u posrednom obliku, tj. u nasljedovanju franjevačke književnoumjetničke tradicije preko djela drugih franjevačkih pisaca« (str. 19). Autorica u svojoj analizi nastoji pokazati da je unutar književne tradicije od 16. do 18. stoljeća utjecaj lika i misli Franje Asiškog prema opsegu tekstova, kao i prema razini prisutnosti svečeva lika u njima bio velik. To nije iznenađujuće s obzirom na to da se radi o jednom od poznatijih katoličkih svetaca, koji je usto i osnivač reda franjevaca, ali koji je jednako tako svojom porukom nadahnutom evanđeljem ostao prepoznatljiv do danas. Lik

Franje Asiškog predstavljao je živo nadahnuće i primjer kršćanskog života, što su nerijetko koristili svećenici u svojim propovijedima ili poukama, kao i književnici u svojim djelima, od kojih je najpoznatije ono u Marulićevim *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*. Kroz ovu knjigu obrađuju se i drugi autori koji posežu za likom ovog sveca. Lik svetog Franje Asiškog bio je korišten na razne načine u književnim djelima, što autorica prepoznaje kao zanimljiv predmet analize. Pri tome analiza tekstova slijedi (jednim dijelom) žanrovsku podjelu, koju donosi u uvodnom dijelu knjige (str. 21–25). Tako se navode sljedeći žanrovi u kojima se pojavljuje kao motiv lik sv. Franje Asiškog: životopisno-hagiografski žanr, hagiografsko-prigodničarsko pjesništvo, molitveno pjesništvo, zatim molitveni tekstovi, propovjedna proza, katehetsko-katekizamska proza, refleksivno-meditativna proza i 'hištorije'. Osim žanrovske i kronološke linije kojom se rukovodi samo djelo, vidljiv je i regionalni kriterij, koji slijedi »[...] slijedeće kulturne cjeline: dubrovačko-dalmatinsku, ozaljsku, istarsko-primorsku, sjevernohrvatsku, slavonsku, te bosansko-hercegovačku ili sredinu Bosne Srebrene« (str. 20). Analiza koja se provodi unutar navedenih okvira usmjerena je na nekoliko bitnih elemenata: »motivsko-tematske i jezično stilске elemente, te oblike povezane s djelom i naukom Franje Asiškog, [...] na bitne elemente i književne postupke u strukturiranju tih oblika, njihovo međusobno prepletanje i suodnos [...], na izbor pripovjednih oblika i jezično-stilskih sredstava s obzirom na njihovu poučno odgojnu praktičnu ili pak književnoestetsku funkciju u promatranoj vrsti izričaja [...], na elemente koji na motivsko-tematskoj i jezično stilskoj razini čine kontinuitet sa srednjovjekovnim tematsko-idejno-stilskim sklopom unutar hrvatske nabožne književnosti i njihov preplet sa supostojećim književnim i stilskim elementima drugih stilskih razdoblja, primjerice renesanse i baroka, te prosvjetiteljstva [...], na povezivanje i interferenciju pisanih književnih oblika s usmenom pučkom tradicijom te njihovo mjesto u hrvatskom književnom stvaralaštvu« (str. 21).

Knjiga donosi i *Bibliografski prikaz analizirane književne građe*, čime se uz *Izvore i Literaturu* olakšava snalaženje onima koji će se detaljnije baviti nekim aspektima hrvatske književne povijesti obrađenim u ovoj knjizi. *Bibliografski prikaz analizirane književne građe* podijeljen je na sljedeće dijelove: pjesništvo, molitve, propovijedi, moralno-poučna proza, katehetsko-katekizamska proza, hištorije i refleksivna proza – razmatranja.

Analiza započinje obradom motivsko-tematskih preuzimanja (*Primjeri motivsko-tematskih preuzimanja u hrvatskom pjesništvu*), gdje se polazi od najčešćih motiva koji se povezuju s Franjom Asiškim. Prvi motiv jest motiv stigme, koji se obrađuje na primjeru Ilije Crijevića, odnosno njegove pjesme *Bratu Franji*, zatim slijede motivi čistoće, poniznosti i serafske ljubavi te motiv mističkog jedinstva s Kristom. Motiv čistoće, poniznosti i serafske ljubavi analizira se na primjeru *Povijest vandelska* Jerolima Kavanjina, dok je motiv mističkog jedinstva s Kristom analiziran na primjeru pjesme iz molitvenika *Rane sv. Franceška* Antuna Kanižlića. Osim motivske analize provodi se i stilska i leksička analiza te analiza njihove namjene. Već u prvim obrađenim djelima zamjećuju se velike razlike. Razlike se očituju u korištenju latinskog jezika i povezivanja antičkih i kršćanskih ideala koje nalazimo kod Crijevića, s jedne strane, odnosno u korištenju baroknih formi kod

Kanižlića, s druge. Osim ovih temeljnih motiva prisutni su i motivi siromaštva ili smrti.

Sljedeća razina analize određena je žanrovskom pripadnošću prigodničarsko-hagiografskom pjesništvu na primjerima Stipana Margitića Markovca, Tome Babića, Petra Kneževića i Emerika Pavića. Unutar navedenog žanra analiziraju se motivsko-tematska obilježja, funkcionalnost te jezik i stil. Kod Petra Kneževića posebno se obrađuje njegovo molitveno pjesništvo. U djelima navedenih autora vidljivi su neki zajednički motivi, kao i sličnost izvora te ispreplitanje pučkog i crkvenog izričaja. Osim prije navedenih motiva vidljivi su i novi specifični motivi poput blažene djevice Marije, sv. Klare Asiške, milosrđa i sl.

Franjo Asiški u molitvenim tekstovima naslov je poglavlja u kojemu ponovno nailazimo na žanrovsko određenje, koje je utemeljeno na analizi jednog poznatijeg molitvenika, onog Katarine Zrinski, naslovljenog *Putni tovaruš*, ali i molitvenika dubrovačkih Klarisa te molitvenika Antuna Josipa Knezovića.

Otac hrvatske književnosti Marko Marulić našao je svoje mjesto i u ovoj analizi, i to prvenstveno njegovo djelo *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* u kojemu je prisutan i motiv Franje Asiškog. Ovo Marulićevo djelo predstavlja sustavni prikaz kršćanskog svjetonazora, te je imalo vidan utjecaj u katoličkim zemljama. Pokazuje se da je djelo određeno povijesnim okolnostima Marulićeva života, od turskog prodiranja do reformacijskog pokreta, tako da se u njemu donose životi svetaca s namjerom poticanja na kršćanski život i na provođenje kršćanskog života. Širina raznih utjecaja koji se mogu pronaći u ovom Marulićevu djelu nadilazi sva ostala obrađena djela. No s druge strane u motivsko-tematskom smislu, što se tiče Franje Asiškog, prema autorici ovo Marulićevo djelo ne donosi ništa novo. Ovdje nalazimo motive koji su karakteristični za prikaz ovog sveca: davanje milostinje, motiv propovijedi pticama, motiv siromaštva i slično, pri čemu Marulić preuzete motive prepričava i sažima prema potrebi te povezuje s drugim likovima u svome djelu, a sve u skladu s didaktičkom svrhom djela.

Nakon toga slijedi poglavlje *Franjo Asiški u hrvatskoj pripovjednoj prozi*, u kojem je obuhvaćen veći broj autora i njihova djela: Hilarion Gašparoti, Franjo Glavinić, Štefan Zagrebec, Đuro Rapić, Aleksandar Tomiković, Emerik Pavić, Josip Banovac, Stipan Margitić Markovac, Filip Lastrić te različite kulturne cjeline: Slavonija i Bosna Srebrena. Ovdje se očituju i utjecaji misli svetog Franje Asiškog, koja se kasnije razvija u okrilju franjevačkog reda. Specifičnost ovog žanra jest njegova vezanost uz crkvene blagdane. I ovdje se pronalaze slični motivi kao i u prije obrađenim tekstovima, uza što se naglašavaju i franjevački motivi štovanja blažene djevice Marije, motiv ljubavi prema djetetu Isusu te motiv davanja milostinje i poštovanja svećeničkog reda.

Slijedi poglavlje koje se bavi katehetsko-katekizamskom literaturom, koja ima značajnu ulogu u obnovi vjerskog i kulturnog života, naročito nakon Tridentinskog koncila, te značajnu ulogu u izgradnji hrvatskog kulturnog i jezičnog jedinstva. U okviru katehetsko-katekizamske literature obrađeni su sljedeći autori i njihova djela: Juraj Mulih, Inocent Grgić, Jerolim Filipović. Ovdje se svečev lik ponovno pojavljuje u okviru didaktičke namjene, kao »sredstvo prenošenja kršćanske pojave«

(str. 174). Kod Muliha pronalazimo i dijalošku formu prikaza kroz pitanja i odgovore, pri čemu se upućuje na bit duhovnih naputaka više nego na iscrpnost biografskih navoda. Prema kraju knjige obrađena su dva posebna žanra: ‘hištorije’, na primjeru djela Štefana Fučeka, i refleksivno-meditativna proza, na primjeru djela Mihaila Radnića. U ‘hištorijama’ Štefana Fučeka prikazi Franje Asiškog određeni su samim žanrom ‘hištorija’ kao zbirke »pripovijesti pune egzemplara, nesvakidašnjih priča i pričica« (str. 185). Fuček koristi motiv iz života Franje Asiškog vezan uz temu meditacije o smrti, *cogitatio mortis*, srednjovjekovnog motiva kojim se vjernici potiču na promišljanje smisla života. U sljedećem poglavlju *Odjeci bogoštovlja Franje Asiškoga u refleksivno meditativnoj prozi Mihaila Radnića* autorica nalazi ponovno osebujne franjevačke motive – franjevsku bliskost s Bogom, Boga kao neizmjerne ljubavi i dobrote, bratskost sa stvorenim svijetom, ljubavi i sl. Na kraju pregleda prisutnosti Franje Asiškog u hrvatskoj književnosti od 16. do 18. stoljeća analizira se djelo Lovre Bračuljevića *Uzao šerafinske (naški) goruće ljubavi*, u kojemu se očituje višestoljetna recepcija franjevske misli.

Posljednje poglavlje posvećeno je i drugim svecima koji su kao motiv bili prisutni u hrvatskoj književnosti, pa se tako prikazuje motiv Antuna Padovaskog, svete Barbare, svetog Mihaela arkandela, svetog Lovre, svetog Stjepana, svetog Jurja i drugih. Završnim se poglavljem pokazuje koliko je motiv svetaca bio prisutan u književnosti srednjeg vijeka i ranog novovjekovlja, na što i u svom tekstu *Varijanta pasivnog otpora*, posvećenom knjizi Nevenke Videk, upućuje Dunja Fališevac (»Vijenac« godište XIV, broj 323–325, 20. srpanj 2006). Stoga se ova knjiga može smatrati značajnim doprinosom istraživanju povijesti književnosti, ali s obzirom na simboličku razinu značenja svetog Franje i kao doprinos razumijevanju hrvatske društvene i kulturne prošlosti.

IVANA SKUHALA KARASMAN